

Bijlage VWO
2024

tijdvak 1

geschiedenis

Bronnenboekje

Prehistorie en oudheid

---

bron 1

Omstreeks 316 schrijft de christelijke schrijver Lactantius het boek *De dood van de christenvervolgers*. Hierin staat over de Romeinse keizer Valerianus¹⁾:

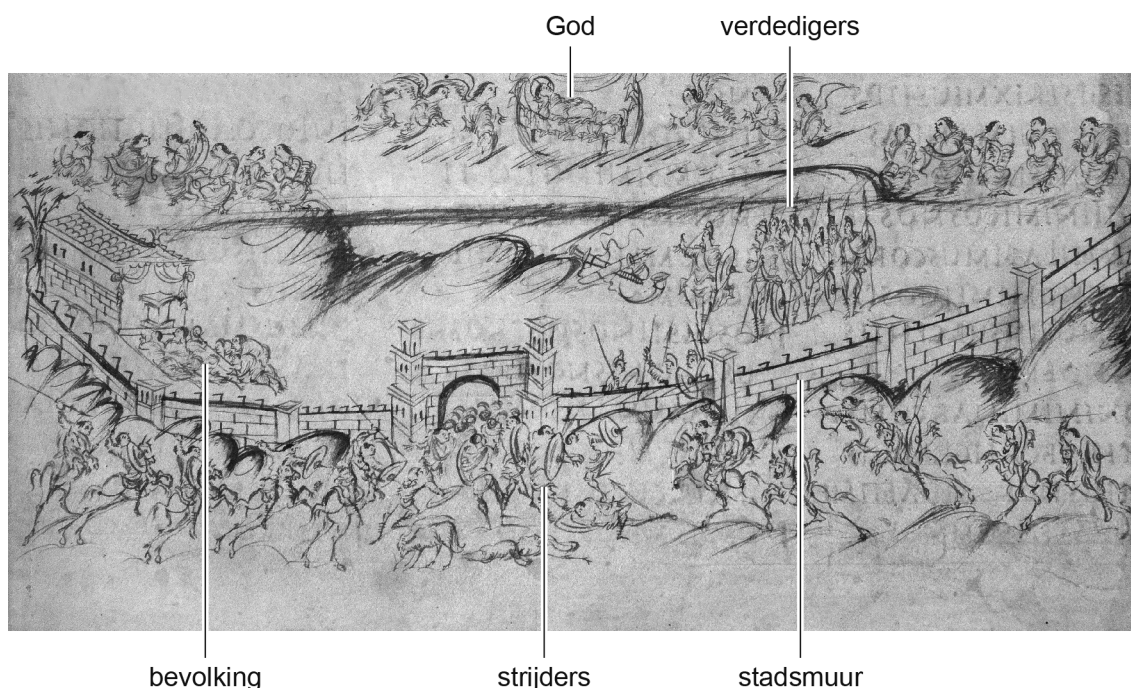
Nadat hij [Valerianus] door de Perzen gevangen was genomen, verloor hij niet alleen de macht die hij zo grenzeloos had uitgeoefend, maar ook de vrijheid waarvan hij anderen had beroofd. Hij sleet de rest van zijn leven in de meest verachtelijke slavernij. Want telkens wanneer Sjapoer, de Perzische koning die hem gevangen had genomen, in zijn rijtuig of op zijn paard wilde stappen, beval hij de Romein om te knielen en zijn rug te presenteren. Als hij dan zijn voet op de schouders van Valerianus zette, zei hij vervolgens met een afkeurende glimlach: "Dít is hoe het is, en niet wat de Romeinen in stenen of muren graveren."

noot 1 Keizer Valerianus (ca. 200 - ca. 260) laat tijdens zijn regeerperiode christenen vervolgen.

De middeleeuwen

bron 2

In de negende eeuw wordt in een klooster in Frankrijk een geïllustreerd psalmenboek gemaakt waar deze tekening in staat:

Toelichting:

In het boek staat bij alle 150 psalmen uit de Bijbel een tekening die afbeeldt waar het lied over gaat. Deze tekening hoort bij psalm 44, waarin God gevraagd wordt wakker te worden om zijn volk, dat wordt aangevallen, te beschermen.

bron 3

Op 2 maart 1127 wordt in Brugge de Vlaamse graaf Karel de Goede vermoord. De klerk Galbert van Brugge schrijft:

Het was in de periode dat de kooplieden uit alle rijken rond Vlaanderen op het feest van Sint-Pietersstoel waren bijeengekomen te Ieper¹), waar markt werd gehouden en de grote jaarmarkt plaatsvond (...). Er waren op dat moment kooplieden uit Lombardije²) naar de markt gekomen bij wie de graaf voor eenentwintig mark een zilveren kan had gekocht die op een wonderbaarlijke manier vervaardigd was. Toen op die drukke markt het nieuws [van de moord] al die mensen uit vele streken deed opschrikken, pakten zij hun waren bijeen en vluchtten weg. Het gerucht dat ons land berucht maakte, droegen ze met zich mee en ze vertelden het overal rond.

noot 1 een Vlaamse stad

noot 2 streek in Noord-Italië

Vroegmoderne tijd

---

bron 4

De Spanjaard Fernández de Oviedo (1478-1557) beschrijft de natuur en bevolking van Amerika:

Op de vraag waarom ze die vorst de *cacique*¹⁾ of de 'Gouden Koning' noemen, zeggen de Spanjaarden dat ze in Quito²⁾ zijn geweest en hier (...) van de bevolking hebben gehoord dat die machtige heer of vorst voortdurend bedekt is met fijngemalen goud (...). Dat hij met goud wordt bestrooid, is een ongebruikelijke en dure zaak, want wat dagelijks in de ochtend wordt aangebracht, wordt 's avonds weer afgewassen en gaat op de grond verloren. (...) Hij wordt elke ochtend ingesmeerd met een bepaalde hars of welriekende vloeistof en daarop wordt het goudpoeder geplakt. Zijn hele lichaam is van top tot teen bedekt met goud, en zo schitterend alsof het een sieraad was, gemaakt door een groot ambachtsman.

noot 1 Een cacique is een stamhoofd.

noot 2 in het huidige Equador

bron 5

In 1772 kondigt het Britse bestuur aan dat salarissen van rechters in Amerika vanaf dan betaald zullen worden door de Britse kroon (koning). Hierop schrijft een groep politici en andere invloedrijke mannen uit de stad Boston in een pamflet:

Deze zaak¹⁾ is er één van algemene zorg, en de stad Boston vond het noodzakelijk om haar broeders overal in de provincie te consulteren; en heeft hiervoor een comité opgericht om te corresponderen met diegenen die ook last hebben van dit laatste voorbeeld van onderdrukking (...) [in dit document] heeft het comité kort uiteengezet welke onvervreembare rechten we hebben als mensen, als christenen en als onderdanen; en op welk vlak deze onvervreembare rechten geschonden zijn; hetwelk we graag willen voorleggen aan de stad, zodat dit onderwerp kan worden behandeld met de aandacht die het verdient.

noot 1 De aankondiging dat de salarissen van rechters betaald zullen worden door de Britse kroon.

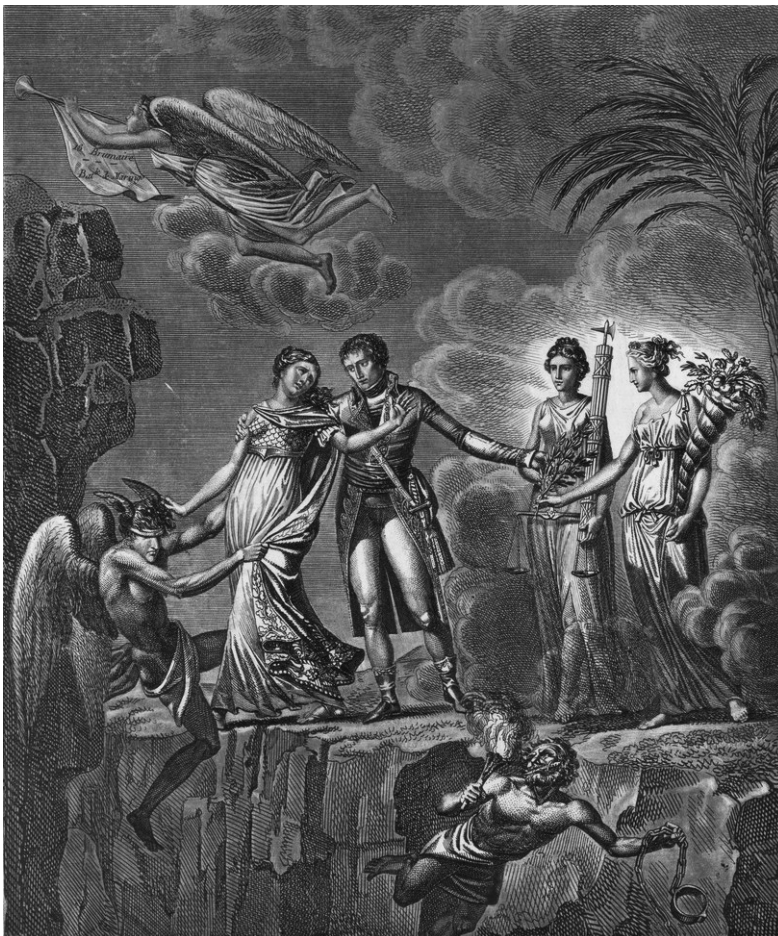
bron 6

Op 21 april 1787 vindt een grote demonstratie plaats in Amsterdam, waarna de demonstranten in een petitie aan het stadsbestuur schrijven:

De noodlottige oorzaak van de rampen die ons land treffen, moet niet uitsluitend worden gezocht in de veel te sterk toegenomen macht en invloed van de stadhouder, die ver is uitgestegen boven de oorspronkelijke bedoelingen, maar vooral in het ontbreken van een gezonde, grondwettelijke relatie tussen de burgers en hun bestuurders.

bron 7

Prent uit 1800 van de Franse graveur Chataignier met de titel *De steun en toeverlaat van Frankrijk*:

Toelichting:

De man in het midden is Napoleon Bonaparte. De vrouw links van hem staat symbool voor Frankrijk. De man linksonder staat symbool voor onwetendheid in de samenleving. De man rechtsonder stelt het 'revolutionaire fanatisme' voor. Linksboven vliegt de Godin van de Roem. De vrouwen rechts dragen de symbolen voor rechtvaardigheid, eenheid, vrede en overvloed.

Moderne tijd

bron 8

In 1832 verschijnt in de Amerikaanse krant *The Liberator* een artikel met de titel "Mannen, vrouwen en kinderen verkocht":

Moeders - Vrouwen - Zusters - Ontwaakt! Wie van jullie is bereid de plek in te nemen van die Afrikaanse moeders? Kijk toe hoe haar baby van haar moederlijke boezem wordt gerukt en wordt weggedragen door schurken! Nooit zult u dit nog een keer willen zien! Echtgenoten die weg worden gerukt van hun jammerende partners, nu al gepijnigd door bloederige striemen! Geliefden die voor eeuwig van elkaar gescheiden worden en ver, ver weg zullen blijven! Harten bloeden terwijl ze stil moeten blijven! Maar ik wijs dit af. Ik richt mij tot uw harten, zusters!

bron 9

Foto gemaakt in 1901 in de Verboden Stad, het paleis van de Chinese keizer:

Toelichting:

Op het plein staan de troepen van de Achtlandenalliantie, een militair verbond van verschillende westerse landen en Japan, die samen in China vechten.

bron 10

In 1905 vechten Nederlandse troepen in de kolonie Nederlands-Indië tegen de vorst van Boni, een staat op het eiland Celebes (het huidige Sulawesi).

Sergeant Zentgraaff schrijft voor het *Bataviaasch Nieuwsblad* over de gebeurtenissen na de overwinning van de Nederlanders:

Daar nadert de stoet: voorop de magere kapitein der Wadjorezen¹⁾ [die als tolk was ingehuurd], dan de Rijksbestuurder²⁾, oud en vervallen, steunende op een tweetal anderen, en daarna het hoofd der prinsen. Achter deze lopen, tandakkend³⁾ en zwaaiend met vreemdsoortige muziekinstrumenten, enige oude vrouwen, dan wat volgelingen die de sieraden⁴⁾, in lange kisten verpakt, dragen, en dan weer een hele stoet Boniërs. De muziek zet het *Wilhelmus* in, en, als de stoet onder het afdak der vorstelijke woning komt, speelt zij het *Wien Neerlands Bloed*⁵⁾. Het is een uniek moment: de Boniërs, dragende de symbolen van hun eeuwenoud bestuur, hun volksbestaan, naar de overwinnaar, tussen de bajonetten van onze troepen.

noot 1 Wadjo was een naam voor de provincie Zuid-Celebes.

noot 2 De Rijksbestuurder bestuurde namens de Bonische vorst het rijk.

noot 3 Tandak is een soort Indonesische dans.

noot 4 Dit zijn de rijkssieraden, ceremoniële voorwerpen van de Boniërs.

noot 5 Dit is het Nederlandse volkslied op dat moment.

bron 11

Willy Bendorf is van 1935 tot 1945 *Ortsgruppenleiter*, groepsleider van de plaatselijke NSDAP in het West-Duitse dorp Quickborn. In 1947 verzamelen de geallieerden verschillende getuigenissen over hem. Hieronder staan twee van die getuigenissen:

Getuigenis 1:

Een inwoner van Quickborn rapporteert:

Alle personen die niets met de NSDAP te maken wilden hebben, zoals ik, waren voor hem tweederangs mensen. Dat had vooral tot gevolg dat hij alle mensen die niet bij de partij hoorden liet oproepen voor de *Wehrmacht*¹⁾. Alle partijleden werden door hem uit de wind gehouden als het ging om de dienstplicht. Ook in andere gevallen konden zij rekenen op zijn hulp en bijstand. Ik ben persoonlijk door hem beledigd en geslagen. Dit voorval vond plaats op 27 juni 1942 in Schmidts Gasthof in Quickborn. Op deze dag zat ik met andere inwoners uit Quickborn aan tafel bier te drinken. Twee tafels verderop zat Bendorf. Toen ik de bar wilde verlaten liep B. in dronken toestand op me af en zei: "Jij Jodenlummel, rotvent" en meer van dat soort dingen! Tegelijkertijd gaf hij me zonder reden twee oorvijgen.

Getuigenis 2:

Een groep dorpsgenoten uit Quickborn rapporteert:

De heer Willy Bendorf, Quickborn, Marktstr. was zoals we weten, lokale groepsleider van de voormalige NSDAP. Voor zover we het kunnen inschatten, heeft de heer Bendorf zijn werk nooit gebruikt om iemand onrecht aan te doen. Wij geloven dat hij juist probeerde op een ordelijke en fatsoenlijke manier iedereen te helpen die zijn hulp zocht. We hebben nooit gehoord dat hij om politieke redenen iemand aan de kaak stelde of anderen kwaad deed.

noot 1 het Duitse leger

bron 12

In 1962 publiceert de Amerikaanse krant *The Hartford Times* deze tekening van Valtman. De titel is *Met bezorgdheid bekijken*:

Toelichting:

Op het bord staat 'Bouwplaats van de Europese Economische Gemeenschap (EEG)'.

De man stelt Chroesjtsjov voor, de leider van de Sovjet-Unie.

De hond stelt Ulbricht voor.

bron 13

In december 1970 tekent Brandt het 'Verdrag van Warschau' met Polen. Hij spreekt vanuit de Poolse hoofdstad via de televisie zijn West-Duitse landgenoten toe:

Groot leed trof ons volk, vooral onze Oost-Duitse landgenoten. (...) degenen die hun geboortegrond hebben moeten verlaten, hebben de bitterste prijs voor de oorlog betaald. Ik wil van spookverhalen niets weten, niet van Duitse en ook niet van Poolse: de geschiedenis van de Duitse oostelijke gebieden kan niet willekeurig worden herschreven. Onze Poolse gesprekspartners weten wat ik aan hen ook in hun eigen land nog eens met alle duidelijkheid zou willen zeggen: dit verdrag betekent niet dat wij onrecht erkennen of gewelddadigheden rechtvaardigen. Het betekent niet dat wij verdrijvingen achteraf wettigen.

bron 14

In de tweede helft van de twintigste eeuw verschijnt in het tijdschrift *Moeder-Vrouwenpost; praktisch tijdschrift voor de vrouw in het gezin* een artikel over scooters. Een fragment hieruit:

De scooter heeft de vrouw geheel op het niveau van de man gebracht. Zij kwam nu ook in de wereld van de machine, die tot voor kort alleen aan hem behoorde. Het moesten scooters zijn, die de mannen dit eigen terrein kwijt deden raken; machines, waarbij de dames hun vrouwelijkheid allerm minst hebben verloren. (...) Het vehikel wordt even hard vertroeteld als zij zorg besteden aan hun eigen make-up.